

Den kristne kirke i Kina frem til Mao 1949

AV NILS E. BLOCH-HOELL

Land og folk

Bind IV i *Illustreret Norsk Konversations Leksikon* (1910), det eldste i sitt slag i Norge, forteller at «Kina, keiserrige i Øst-Asien, bestaar af det egentlige Kina og en hel del lande under kinesisk overhöhet, Mandsjuriet, Mongoliet, Tibet, Øst-Turkestan etc. tilsammen af en størrelse af omkring 11 400 000 km² (större end hele Europa), med et folketall som angives lige fra under 200 mill. til 430 mill.»

De aller siste oppslagsverkene har litt andre tall. Men fremdeles kan vi slå fast at Kina er verdens störste land og verdens folkerikeste stat, större enn det veldige Brasil, nesten like stort som hele Europa og med en befolkning som i 1975 ble oppgitt til 825 millioner (9 561 000 km²). Til sammenligning kan nevnes at Europas samlede befolkning i 1974 var 655 millioner. Vi skal merke oss at den årlige tilvekst i Kina er mer enn dobbelt så høy som i Europa (1,8% mot 0,7%). Vi skal dessuten huske på at det bor mellom 31 og 35 millioner kinesere utenfor Kina, blant annet 14 – 15 millioner på Taiwan. Det er bare et spørsmål om tid, relativt kort tid, når det vil finnes flere kinesere i verden enn europeere og nordamerikanere tilsammen. Det er også interessant å observere at de fleste områder som i keisertiden var under kinesisk overhöhet også nå styres av kinesere, til dels etter militær okkupasjon.

I de første årene etter kommunistenes overtagelse av makten i Kina var det mektige «midtens rike» på nytt et lukket land, som det har vært den lengste delen av historisk tid. Kinas beliggenhet, omgitt av fjellkjeder og hav, har isolert det.

I de aller siste årene har vi fått noe sikrere informasjoner om den

gule supermakten, så pass bra at det må være forsvarlig å prøve å bøte på den utstrakte uvitenhet om denne delen av verden ved å presentere en del kritisk siktede opplysninger. Jeg vil gjerne understreke at det stoffet som her legges frem er noe som *angår oss*, og som i fremtiden trolig vil spille en stadig viktigere rolle. Kina har som kjent siden 1971 plass i De forente nasjoner og er fra samme tid en av de fem stormakter som har fast plass og vetorett i FN's sikkerhetsråd. Kina kan om få år komme til å bli verdens ledende supermakt. Vi minner om Kinas enorme militære ressurser som fra 1964 også omfatter kjernefysiske våpen.

Kinas kulturfortid

Det er det røde Kina som vi interesserer oss for i denne artikkelen. Men selv om Kina på *mange* måter bevisst har prøvd å kutte båndene til sin egen fortid, så har bruddet ikke vært totalt. Og det er like umulig å forstå en nasjons samtid uten å kjenne noe til dens fortid som det er helt å forstå et individs psykologi uten å vite noe om dets barndom. Det er derfor absolutt nødvendig å se litt på grobunnen for det røde Kina. Her kan vi dessverre bare nevne stikkord fra Kinas rike kulturhistorie. Riktignok kan Kinas kjente historie ikke måle seg med Babylonias eller Egypts når det gjelder alder, men den går likevel langt forbi de nordiske lands saga.

Kinesisk utgjør verden største språksamfunn og har en eldre og langt mer omfattende *litteratur* enn de fleste i Vesten aner. Det gjelder både poesi og prosa. Det verket som kalles *Tsechuan* forteller således utførlig om politikk og daglig liv for omkring 2 500 år siden. Mer kjent er *Tao-Te-king* («boken om urgrunnveien eller om livsloven og dyden») som skal være skrevet om mystikeren Lao-tse samt den litteratur som tilskrives moralisten Kung-Fu-tse (Confucius).

På kunstens område har Kina ytet det fremragende, særpregete og ofte meget raffinerte. Kinesisk musikk er vanskelig tilgjengelig for vesterlendinger. Dramaet, med nyansert mimikk og masseopptrinn har mer appell også til utenforstående.

Kinesisk arkitektur har bare sjelden brukt sten som materiale, man da har den til gjengjeld oppnådd en imponerende monumentalitet. Den kinesiske mur er verdens største byggverk, påbegynt ca. 211 f.Kr. Den er 2 450 km lang og 8 m høy. Også enkelte templer som «himmelens tempel» i Peking er utpreget monumentalt. Tem-

pelet ble forresten restaurert og åpnet for publikum i Maos tid. Og den bildende kunst vekker stor og almen beundring.

Kinesisk malerkunst har lange tradisjoner, og landskapsmaleriet ble utviklet tidligere i Kina enn noe annet sted. Men det er særlig på kunstindustriens område at Kina har nådd det helt fremragende. Skulptur i sten og bronse, opptil 4 000 år gammel, har en sterk dramatisk effekt, på grensen mellom det realistiske og det stilisert/symbolske. Lakkarbeider med intarsia, bl.a. i perlemor er forsøkt etterlignet, men aldri overtruffet. Cloisonné og porselen må også nevnes. Det siste er en kinesisk oppfinnelse. Keramikken har 4-5 000 år lange tradisjoner i Kina.

På naturvitenskapens og teknikkens område har Kina derimot i liten grad «utmerket» seg, men vi skal ikke glemme at Kina var det første land i verden som trykket bøker, og at kruttet og raketten ble oppfunnet i Kina. Også silke er et kinesisk produkt. Kina er et utpreget jordbruksland og er meget sterkt oppdyrket.

Analfabetismen har vært uhyre utbredt og de fås lærdom har nesten vært dyrket. Kina ble styrt av lærde, eller av generaler. Lærdommen besto mest i å kunne sitere samlinger av visdomsord. I 1943 gikk ca. 30% av kinesiske barn i skolealderen på skole. I 1945 hadde Kina ca. 73 700 universitetsstudenter, et utrolig lavt tall. Kina hadde før den 2. verdenskrig en høyere dødpromille enn noen annen større nasjon. Helsetilstanden var uhyre slett. I et «normal-år» som 1935 ble det samlet opp 29 000 lik på gatene i Shanghai. Før den 2. verdenskrig hadde Kina bare *en* tannlege pr. 1,6 mill. mennesker.

Det gamle Kina var et utpreget klassesamfunn, og den rike og ofte forfinede kulturen var forbeholdt den sosiale og intellektuelle elite. Sosialt og teknisk/kulturelt var Kina før Mao et avgjort u-land, med lav levealder, stor underernæring og dårlige boligforhold.

Religioner i Kina før Mao

Kineserne har ikke på samme måte som f.eks. inderne vært kjent for å være religiøst innstilt. Men Kina før Mao hadde sine religioner som storparten av folket sluttet seg til. Og noen av disse var blitt til i Kina. Vi tenker da særlig på de to omtrent jevngamle konfusianismen og taoismen. Vi skal ikke gjennomgå disse religionene her, bare peke på enkelte trekk ved dem. *Konfusianismen* går tilbake til Confucius eller K'ung-Fu-tse (tsi), 551–479 f.Kr. Vi vet lite om

mester K'ung, selv om legendene har atskillig å berette. Trolig var han en relativt fattig kontorist og lærer. Hans visdomsord er dels skrevet ned av hans elever, dels utformet av senere tilhengere. Han levde i en tid med mye politisk uro og moralsk forfall og ønsket å medvirke til at ro og orden skulle herske og kulturen blomstre. Da Kung-Fu-tse begynte å virke som lærer ca. 30 år gammel, var han ekspert i *li*, seremoniell og etikketekunst. K'ungs politiske ideal var paternalistisk. Kongen skulle styre sitt folk som en far styrer sin familie, med folkets velferd for øye.

Kung-Fu-tse var ikke religionsstifter, men sosialetisk lærer og folkeoppdrager, og konfusianismen har rasjonalisert Kinas sosiale strukturer. Opphavsmannen til konfusianismen støttet fedrekulten, men var uinteressert i det metafysiske. «Ær åndene, men la dem være i fred», heter det. Man har inndelt konfusianismens betydning i to: 1) Et system av høflighetsformer som skal sette enkeltmennesket i stand til å finne sin plass i samfunnet og møte alle situasjoner med ro og fatning. 2) Et sosialetisk regelverk som er bygget på rettsskaffenhets og respekt for ens ledere. *Hsiao* — lydighet eller respekt er et nøkkelord. Hans gylne regel var: «Det jeg ikke vil at andre skal gjøre mot meg, det vil jeg heller ikke gjøre mot dem.» Det er nok i konfusianismen tale om en upersonlig guddom, himmelen *T'ien*, men egentlig er det dennesidighet som preger den. Disse trekk i konfusianismen, dennesidighet og legalisme har ikke virket som gode tilknytningspunkter for kristendom og spesielt ikke for den eskjatologiske kristendomsforståelse som China Inland Mission og andre vekkelsesmisjoner representerte.

For Maos marxistiske statsideologi med respekt for lederne og intens sosialetisk appell synes konfusianismen å være en god forbereder. Mao-Kinas forhold til konfusianismen later til å være ambivalent. Vi skal huske at konfusianismen bare opptrer i ren skikkelse i dens skrifter, mens den i det levende liv har vært blandet med fedrekult, taoisme og buddhisme. Konfusianismen hadde også nær tilknytning til keiserhuset. Derfor har konfusianismen generelt vært avvist i nyere tid. Det ville være en interessant oppgave å bringe på det rene i hvilken grad konfusiansk tenkning og praksis likevel har påvirket Maos tanker og samfunnssystem.

Lao-tse og taoismen

Lao-tse var K'ung-Fu-tses eldre samtidige, f. ca. 604 f.Kr., og på enkelte måter hans motsetning. Vi vet enda mindre om Lao-tses liv

enn om mester K'ungs. Man vet ikke engang om han har skrevet den lille boken Tao-te-king. Tao, som kan oversettes med *veien*, er også brukt som oversettelse av logos, *ordet* i Joh. 1. Taos mysterium er ro og kraft. *Wu-wei* ikke-handling eller ikke-innblanding er et hovedbegrep hos mystikeren Lao-tse. Han var en motstander av seremonivesen og av unaturlig atferdsmønster. Det er et drag av naturromantikk i den opprinnelige taoisme. Det er muligens årsaken til at akupunktur-metoden visstnok er utviklet av «folkelegene» i taoistmiljøet.

Man har betegnet taoismen som kvietistisk (av latin *quies*-ro). De sanne dyder er ydmykhet og sinnsro. Lao-tse er ikke samfunnsreformator. Hans lære vil heller virke konserverende. Men den senere taoismen ble meget forskjellig fra Tao-te-king og de noe senere skrifterne. Taoismens prester ble i regelen uvitende og overtroiske magikere (Geoffrey Parrinder).

Den folkelige og sterkt polyteistiske taoisme har tapt terreng der folk har fått en viss undervisning. Og den store mengden av (gifte) taoistprester er en saga blott.

Buddhismen

er den tredje religionen som i Kina ble oppfattet som kinesisk, til tross for at den oppstod i India mange hundre år før den i 148 e.Kr. ble introdusert i Kina. Det var ikke den strengt konservative hinayana-buddhismen, men den mer folkelige mahayana-buddhismen som slo rot i Kina. Der utviklet den seg i flere retninger eller skoler. Den mest populære av dem var i Kina «Det rene land», som den norske misjonæren K. L. Reichelt var så opptatt av, og der han fant så mange tilknytningspunkter for å forkynne evangeliet. Den taler meget om *nåde*. Mahayana-buddhismen er «den store vognen» som vil gi frelse til alle. Kinamisjonæren dr. Sigurd Aske har hevdet at Mahayana-buddhismens skoler har følgende felles trekk:

- 1) Troen på en gud som har åpenbart seg, bl.a. i Buddha.
- 2) Tilbedelse av hellige menn eller bodhisattvaer som ikke primært søker sin egen frelse, men som blir tilbake på jorden for å tjene menneskene.
- 3) Drømmen om Hsi T'ien, eller det vestlige paradiset. Nirvanapessimismen har veket plass for materialisme med religiøs overmalning.

4) Et organisert presteskap.

Buddhismen har hatt trange kår i Kina etter Maos maktovertagelse, bl. a. fordi den i så høy grad var knyttet til klostervesenet. Mange av de buddhistiske klostrene og pagodene (templene) på fra 3 til 13 etasjer ligger i ruiner, skjønt det nye styret har gjort noen av de eldste klostrene til velholdte museer. Det var ca. 600 000 buddhistiske munk og nonner i Kina i 1949. De av dem som er i live, er nå ute i arbeidslivet. Det antas forresten at det var enda langt flere taoistprester enn buddhistmunk.

Man har tradisjonelt talt om Kinas tre religioner, nemlig taoismen, konfusianismen og buddhismen. I virkeligheten har disse glidd over i hverandre, og bare taoismen og buddhismen har hatt egne prester, munk og nonner. Den egentlige folkereligionen i Kina, var ifølge den svenske religionshistoriker C. M. Edsman en synkretisme der *fedrekulten* var grunnvullen. Det tradisjonelle kinesiske hjem hadde sitt skap eller ark, papir med minnetavler for fedrene (de avdøde) og kanskje med religiøse bilder. De var gjenstand for daglig bønn og andakt. Men både huskapell og fedrehaller er forsvunnet fra det moderne Kina. De innviklede begravelsskikkene har visstnok holdt seg lenge.

Det fantes også muslimer i det «gamle» Kina. Man antar at det var mellom tyve og femti millioner av dem i 1949. Men islam har spilt relativt liten rolle i landet. Kristendommen har på flere måter betydd mer.

Den kristne kirke i Kina før Mao

Det fantes leilighetsvis handelsforbindelser mellom Kina og land i Vesten allerede før Kr. Landet ble da kalt Seres eller Sinae. Kristne kan ha besøkt Kina allerede f. Kr., men først i år 635 møter vi kristendommen som en historisk størrelse i Midtens rike. Det var kort etter at det mektige T'ang dynastiet var kommet til makten. Det lyktes da for den nestorianske presten A-lo-pen å vinne gehør for evangeliet ved keiserhoffet. Patriarken Nestorios' lære om Kristus ble dømt som kjettersk av kirkemøtet i Efesos i 431 og i Khalcedon i 451, fordi han betonte Kristi menneskelighet på en slik måte at Kristus fikk to atskilte naturer. Nestorianerne slo seg ned i Syria, og drev derfra en utstrakt misjonsvirksomhet blant annet i India. Vi kjenner en del til den kirken som ble resultatet av A-lo-pens og hans etterfølgendes misjon fra innskriften på en sten som ble reist i

781. Det finnes også andre kilder som forteller om nestorianerkirken i Kina. Vi kjenner til at kristen litteratur på kinesisk ble til, men den ble neppe spredt utover kretsen av lærde menn. Det var særlig de lærde ved keiserhoffet som lærte denne litteraturen å kjenne. Men A-lo-pen fikk rett til å misjonere og opprette klostre. Avhengigheten av keiseren kunne synes nødvendig, men viste seg å bli en svakhet. Kirken kom til å oppleve hårde forfølgelser. Det hendte buddhistene stod bak forfølgelsene, men keiseren (keiserinnen) kunne også selv ta initiativet.

En kilde (Abul Faradj) fra litt før år 1000 forteller at den kristne kirke da var så godt som utryddet. Vi vet at mange kristne kinesere ble martyrer. Men det er neppe hele forklaringen på kirkens undergang. Noe av forklaringen er nok at kristendommen åpenbart ble opplevd som noe fremmed. Av de 76 navn på kristne ledere som den såkalte nestorianersteinen nevner, synes ingen å ha vært kinesere. Nestorianerkirken var dessuten i stor grad en «klosterkirke» med lite kontakt med omverdenen. Marco Polo forteller at da han i 1275 kom til Kina, fantes det enkelte kristne der. Ellers var det på denne tiden bare noen få famlende forberedelser til ny kristen misjon i Kina. En unntagelse er fransiskaneren Johannes av Montecorvino's storstilte misjonsaktivitet. Man har ment at det ved hans død i 1328, etter 34 års virke som misjonær, var ca. 100 000 kristne i Kina. Flere av dem hadde tidligere vært nestorianere. Men etter en tid synes også disse menighetene å ha dødd ut. Grunnene til dette var: få misjonærer, strid mellom de kristne og ikke minst dette at kristendommen gjaldt for å være utenlandsk. Kinesernes erfaringer med kjøpmenn og embetsmenn fra Vesten var ikke de beste.

Men fra slutten av 1400-tallet dro sjøfartsnasjoner som Portugal, Spania og senere Nederland og England på stadig lengre ferder. Slik ble det mulig også for jesuittmisjonæren Frans Xavier å reise til Kina før han døde i 1552. Det ble forspillet til en lovende katolsk misjon i Kina. Den mest berømte og omstridte av jesuittmisjonærene i Kina var den italienske adelsmannen *Matteo Ricci* (d. 1610). Det interessante ved Riccis og andre jesuitters misjon i Kina på denne tiden er den tilpasnings- eller akkommodasjonsmetode som ble brukt. Ricci brukte sin store lærdom til å skape respekt for seg selv og sin sak. I levevis opptrådte han helt som kineser. Han tålte ingen tilpasning på det moralske område, og han fjernet og ødela gudebilder. Men han godtok med visse reservasjoner fedrekulten og endog at man bar fram offer for Kung-fu-tse. Han oppfattet sin ak-

kommodasjon som ren sosial tilpasning (Min art. i NOTM 1976, s. 19—32 Har romersk-katolsk misjonsmetode vært synkretistisk?) Man regner med ca. 2000 kristne i Kina ved Riccis død.

Andre katolske misjonærer fulgte andre prinsipper i Kina. Fransiskanere og dominikanere praktiserte den kompromissløse evangeliseringsmetode. Det kom til en ødeleggende strid om disse spørsmål. Den såkalte ritestriden endte med at paven i 1742 definitivt stanset bruken av tilpasningsmetoden i misjonen. Etter dette ble katolsk misjon i Kina, som overalt ellers, det motsatte av tilpasning. Den europeiske katolisisme med dens latin og skolastikk ble i alle detaljer overført til Kina. Kirken ble styrt fra Roma, og kristendommen ble en fremmed religion.

Med pavens avgjørelse fulgte forfølgelse av de kristne. Man satte ganske enkelt i verk et keiserlig dekret fra 1717 som forbød kristendommen i hele riket. Det hevdes at det var ca. 300 kirker og ca. 300 000 kristne i Kina da forfølgelsene for alvor brøt løs. Likevel fortsatte alle misjonærer som i det hele kunne sitt misjonsarbeid. Og kirken overlevet. Før de første traktatene mellom Kina og Vestmaktene ble sluttet i 1840-årene, regnet man med 80 katolske kinesiske prester og 31 misjonærer i Kina (1810) og et sted mellom 150 000 og 300 000 katolske kristne. Det siste tallet er trolig for høyt. Nær 250 000 er trolig riktig. I 1870, etter et par årtiers sterk misjonsinnsats regnet man med ca. 400 000 katolske kristne i Kina, i 1901 var tallet ca. 720 000, i 1912 ca. 1 431 000 i 1930 ca. 2,5 millioner. Kirken fikk sine første seks kinesiske biskoper i 1926. Den siste noenlunde pålitelige statistikken for den katolske kirken i Kina er fra 1950. Lexikon für Theologie und Kirche oppgir her følgende tall: 3 268 980 katolske kristne. Disse ble ledet av 20 erkebiskoper, 85 biskoper og 39 apostoliske prefekter. Erkebiskopen av Peking var i 1946 blitt utnevnt til kardinal. Av disse 144 prelatene var bare 27 kinesere, nemlig 3 erkebiskoper, 17 biskoper og 7 apostoliske prefekter. Det svarer til knapt 19%. Når det gjelder presteskapet, var forholdet noe gunstigere. Det fantes i 1950 3 048 katolske misjonsprester fra 39 misjonsordener og selskaper og 2 557 kinesiske prester. Kinesiske prester utgjorde ca. 46% av presteskapet. René P. Millot oppgir i *Missions in the World today* (Lond. 1961 s. 132) færre kinesiske prester (2 350), men flere «kirkefyrster», nemlig 4 erkebiskoper, 27 biskoper og 2 apostoliske prefekter.

Når da så godt som alle utenlandske misjonærer måtte forlate Kina, stod kirken mannskapsmessig meget svakt, og var avskåret

fra forbindelsen med Vatikanet. Svakheten ble ytterligere fremhevet ved at det katolske legfolket på denne tiden, lenge før det annet vatikankonsil, var utpreget passivt.

Det fantes ca. 7 000 katolske nonner i Kina i 1950. Og over halvparten av dem, 3 840 var kinesere. Nonnene arbeidet i skoler, sykehus o.l. Kirken drev ikke mindre enn 131 sykehus, 934 poliklinikker, 422 barnehjem og 12 spedalskehjem. Det katolske skoleverket omfattet 225 elementærskoler, 13 høyere og tekniske skoler og 3 universiteter med tilsammen ca. 460 000 elever og studenter. Dette er imponerende tall, men det meste av dette ble fratatt kirken. Milliot's statistikk over det katolske skoleverket i Kina ca. 1950 er mer tillitvekkende. Han oppgir 3 univeristeter, 189 middelskoler (secondary schools), 2 000 elementærskoler og 16 presteseminarer. F. W. Price hevdet at tallet på katolske misjonsarbeidere i Kina nådde toppen i 1939, da det skal ha vært ca. 5 800 av dem, derav 2 979 misjonsprester (Concise Dict of the Chr. World Miss.)

Reformasjonskirkenes Kina-misjon. Politikk og misjon

Mens katolsk misjon hadde en oppblomstring etter reformasjonstiden, varte det lenge før protestantene kom i gang med sitt misjonsarbeid. Til Kina kom den første protestantiske misjonæren ikke før i 1807. Det var den skotske (presbyterianske) misjonæren *Robert Morrison* (1782—1834). I flere år drev han nesten utelukkende på med sprogstudier. Han gav avkall på misjonærlønn fra det kongregasjonalistiske London Missionary Society, og tok tjeneste som tolk i det ostindiske handelskompani. For Morrison var dette en from handling som sparte misjonen for penger. Senere tider har sett på forbindelsen med det ostindiske kompani som meget uklok, fordi det førte til en sammenkobling av misjon og politikk som kunne kompromittere misjonen. Morrison døpte bare 11 kinesere, hans viktigste arbeid var vel hans bibeloversettelse og hans kinesiske ordbok. Han la på den måten grunnet til meget av det senere misjonsarbeid. Men hans og andre misjonærers kontakt med et handelskompani som brukte trusel om våpenmakt, og vold, til å åpne havner og slutte traktater, ble en hård belastning for den kristne kirke i Kina, og er det til denne dag. Det er derfor nødvendig å minne om noen viktige trekk i Kinas historie i de siste 140 år.

Kinas politiske makt stod på høyden i siste halvdel av 1700-tallet. Store områder kom da under Kinas overhøyhet, bl.a. Nepal og Ti-

bet. Handelen med Europa steg, men ble vesentlig ført på stramme kinesiske premisser. Et eksempel på den kinesiske holdning: Da kong Georg III's ambassadør, lord Macarmy forsøkte å få i stand en handelsavtale med Kina i 1792, avsluttet den mektige keiser Ch'ien Lung sitt svar slik: «Din ambassadørs anmodning om at barbarer skal ha full frihet til å utbre deres religion, er helt urimelig.... Det sømmer seg for deg, o konge, å respektere våre ønsker og ved stadig å underkaste deg vår trone da i fremtiden å bringe trivsel og fred over ditt land. Skjelv, og adlyd!»

I begynnelsen av 1800-tallet var styret i Kina betydelig svakere. Keiserens autoritet ble truet av nasjonalistiske foreninger og av sjørøverbander. De vestlige stormakter prøvde i tiden som fulgte å utnytte Kinas svakhet med alle midler.

Reformasjonskirkenes misjonærer fra Europa og USA gjorde forsøk på å bringe evangeliet til Kina, men med lite hell. Den mest omtalte av dem er tyskeren *Karl Gützlaff* (1803–1851), den første lutherske misjonær i Kina. Han hadde høye idealer om å evangelisere Kina gjennom kinesiske evangelister og prester, men ble narret opp i stry. Hans naive optimisme førte til sterke tilbakeslag, og hans nære kontakt med den britiske marine var mildest talt uheldig. Alt i alt regner man bare med at ca. 100 døpte kinesere hørte til protestantiske grupper i ca. 1840. Etter at «opiumskrigen» var avsluttet to år senere ble det første protestantiske kirkesamfunn ordnet. «En fatal forbindelse var blitt innledet mellom den imperialistiske inn-trengen og evangelieforkynnelsen». (Stephen Neill)

Mange vil i dag bruke alt det som ordet politikk kan romme som *nøkkelordet* til å fremstille misjonens historie. I så fall har man forstått lite av hva kristen misjon er. På den annen side finner også kristen misjon sted i en sosial og politisk kontekst. Og misjonen har sine politiske konsekvenser. Uansett hvor politisk nøytral en misjonsvirksomhet ønsker å være, vil den likevel alltid få politisk betydning. Neppe noe sted sees dette tydeligere enn i Kina.

I begynnelsen av 1800-tallet hadde handelen med Kina gradvis tatt seg opp. Men de driftige europeiske kjøpmenn var meget misfornøyd med den vilkårlige behandling de ofte fikk, og de begrensede muligheter de hadde til virkelig storhandel. Den såkalte «opiumskrigen» kom derfor uhyre beleilig. Foranledningen til den var at et indisk opiumsparti som tilhørte et engelsk firma ble beslaglagt av kinesiske myndigheter i 1839. I dag vil man måtte si at de kinesiske myndigheter var i sin gode rett når de ønsket å hindre den uøn-

skede handel og folkeødeleggende bruk av narkotikastoffet opium. Man kan forstå Mao-tse-tung når han omtaler opiumskrigen som et ledd i forsøket på å omdanne Kina til en semi-koloni (1939).

Storbritannia grep anledningen til å begynne en krig som varte i to år, 1840–1842, og endte med en fredsavtale som var ydmykende for Kina. Ved freden i Nanking måtte Kina avstå Hong-Kong til Storbritannia og åpne fem havner for europeisk handel, og betale en bot. Med dette begynner det som kan kalles «traktattiden». En ny britisk-fransk krig mot Kina i 1856–1858 resulterte i traktater i årene 1858–1860 med USA og en rekke europeiske land, blant dem Sverige/Norge. Dessverre medvirket igjen misjonærer som tolker i traktatarbeidet. 11 nye havner ble åpnet for handel og kristendommen og katolske og protestantiske misjonærer skulle tolereres. I konvensjonen mellom Kina og Frankrike av 1860 het det blant annet i den kinesiske og mest vidtgående teksten at det skulle være «tillatt for franske misjonærer å leie og kjøpe land i provinsene og reise bygninger på dette land som man fant det for godt». — Formuleringen ble ikke alltid anerkjent av kinesiske myndigheter. I tiden 1860–88 måtte alle romersk-katolske misjonærer bære pass som de fikk hos den franske konsul. Passet slo fast at innehaveren av det var «fransk», uansett hvilken nasjon han tilhørte!

Traktaten av 1860 utvidet utlendingenes eksteritorialrett i Kina. At diplomatiske representanter, statsoverhoder og deres følge på offisielt besøk osv. har eksteritorialrett, det vil si er unntatt fra den rettsmyndighet som en stat har over alle personer i riket, er vanlig praksis. I Kina ble eksteritorialretten også gitt til kjøpmenn og misjonærer. (Vi skal ikke her gå inn på det faktum at Kina ikke bare ble svekket ved overgrep utenfra, men også ved indre strid, bl.a. ved «Taiping-opprøret» 1850–1864). Det er dessverre karakteristisk for forholdene i Kina på denne tiden at det i Shanghai fantes en park der det ved inngangen stod: «Kinesere og hunder ingen adgang». Og det er dessverre typisk for alle østblokkland såvel som for Kina det skiltet som står utenfor en «Vennskapsbutikk» i Peking: «For foreigners and overseas Chinese only». («One World» Jan./Febr. 1979 s. 16 f.)

Traktatene av 1840-årene og 1860 gav katolske og protestantiske misjonærer mulighet til å gå inn i de atten kinesiske provinsene med store styrker. Dette ble også gjort bruk av. Dessverre kom misjonærinntoget samtidig med ytterligere militære og politiske overgrep mot Kina. Japan annekterte noen kinesiske øyer i 1881.

Frankrike tok Annam i 1885, Storbritannia tok øvre Assam i 1886. Og den kinesisk/japanske krig 1894—1895 resulterte i at Kina måtte avstå blant annet Korea og Formosa (Taiwan). I 1897 besatte Tyskland Tsiangtao. Intet under at hatet mot «de fremmede djeveler» vokste i Kina. Og det forekom lokale episoder med overgrep på liv og eiendom, noe som de fremmede makter krevde strengt straffet. Fra 1888 fikk også Tyskland og Italia rett til å beskytte sine landsmenn i Kina.

Den siste sterke hersker i Kina var den reaksjonære enkekeiserinnen som døde i 1908. Hun delte, forståelig nok, sine landsmenns hat mot europeere og amerikanere. Likevel kom det såkalte bokseropprøret i 1900 ubeleilig. Det ble satt i gang av et hemmelig nasjonalistisk selskap, de såkalte bokserere, og førte til massakre på utlendinger, blant annet ca. 200 misjonærer og misjonærbarn. Langt hårdere gikk det ut over kinesiske kristne. De ble oppfattet som kollaboratører og forrædere, og mange tusen av dem ble drept. Under bokseropprøret ble det utenlandske ambassadeområdet i Peking beleiret og beskyttet. Et europeisk unnsetningskorps kom til hjelp og nedkjempet de kinesiske styrkene. Enda en gang måtte Kina ydmyke seg og betale veldige skadeserstatninger.

Mange kinesere begynte å forstå at det ikke kunne nytte for det svake Kina å isolere seg. Den russisk-japanske krig 1904—1905 hadde vist at en europeisk stormakt kunne beseires. Kinesiske reformvenner begynte å forberede en omforming av det kinesiske samfunn. Det ble innført visse reformer i administrasjon og skolevesen. I 1910 ble det innkalt til en slags nasjonalforsamling. Men reformene kom sent og var hverken vidtrekkende nok eller effektive. I 1911 begynte revolusjonen med et soldatopprør, og året etter var det slutt på det flere tusen år gamle keiserdømme i Kina.

Men republikken førte hverken til stabile politiske forhold eller til en virkelig sosial fremgang. Det store frihetsnavn helt frem til hans død i 1925 var den begavede sosialisten *Sun Yat Sen*. Men han hadde mange rivler og formådde ikke å samle og å bygge opp en levedyktig samfunnsordning. Etter den første presidentens død i 1916 kom det enda større fart i den indre oppløsning i Kina. Som så mange ganger før i Kinas historie ble landet splittet i interesseområder med rivaliserende generaler som ledere. Tibet og Mongolia erklærte seg selvstendige. Kina opplevde nok, især i enkelte distrikter, relativt rolige perioder også i årene 1916—1949. Men stort sett var dette en meget urolig tid, preget av borgerkrig og krig med

Japan.

Helt fra republikken ble innført, var det radikale *Kuo-min-tang* (folkeparti eller nasjonalparti) det ledende partiet, med Sun Yat Sen som leder, og etter hvert med russiske rådgivere. I 1921 ble det kommunistiske parti i Kina stiftet. Blant de tolv stifterne var Mao-Tse-tung. Etter Sun Yat Sens død i 1925 delte Kuo min tang seg i en venstre og en høyre fløy. Lederen for den siste fløyen ble general *Chiang-Kai-shek* som samarbeidet med kommunistene til 1927. Han klarte i 1928 å gjenforene mesteparten av Kina med Nanking som residens. Traktatsystemet ble oppløst, og enkelte reformer ble forsøkt innført. Men f.eks. en stor jordreform av 1930 ble ikke gjennomført. Chiang-Kai-shek lot seg med tiden døpe (1930). Korrupsjonen var meget utbredt i Chiang-Kai-sheks hær og styre. I 1931 invaderte Japan Mansjuria som ble okkupert etter en blodig krig. Mansjuria ble kalt Manchuko og stilt under japansk overhøyhet.

I 1931 ble også den første kinesiske sovjetrepublikk proklamert uten at dette vakte særlig oppmerksomhet utenfor Kinas grenser. En av de lokale ledere i kommunistpartiet var den ukjente *Mao-Tse-tung* (1893-1976). Vi kommer tilbake til Mao, men vil allerede her gi noen viktige opplysninger om ham. Han var sønn av en bonde som hadde arbeidet seg opp til en viss velstand og fikk en bra utdannelse, bl.a. fem år på et lærerseminar i Changsha. Han stod som ung gutt i opposisjon til faren og sluttet seg til revolusjonshæren i 1911. Etter sin lærerutdannelse fikk han arbeid som bibliotekar i Peking, og fortsatte ved universitet der sine studier i samfunnskunnskap og klassisk kinesisk litteratur.

Mao var en tid propagandasjef for Kuo-min-tangs partikontor i Shanghai før partiet brøt med kommunismen. Etter Kuo-min-tangs brudd med kommunistene i 1927, var Mao en tid ekskludert fra kommunistpartiet, men ble snart etter dets virkelige leder. Konflikten sprang ut av Maos erkjennelse av at det i Kina var nødvendig å basere kommunistpartiet på den overveldende majoritet av fattige bønder og ikke på industrisamfunnets «proletariatets diktatur». Allerede i 1927 begynte Mao å delta i organiseringen av den røde hær og ble året etter politisk kommissar ved den 4. røde armé. Hovedmotstanderen i årene 1930–1934 var Chiang-Kai-shek. Høsten 1934 brøt den røde armé Chiang-Kai-sheks blokade og foretok under ledelse av Mao den berømte nesten 10 000 km «lange marsjen» mot den nordvestlige provinsen Shen si. 100 000 startet. Bare 30 000 kom frem. På grunn av truselen fra Japan sluttet kommuni-

stene en slags fred med Kuo-min-tang i 1937. Men etter freden i 1945 blusset borgerkrigen opp igjen, og den endte som kjent med Maos seier. Peking ble erobret i januar 1949, og 1. oktober 1949 ble Folkerepublikken Kina proklamert. Dette markerer begynnelsen til en gjenfødelse av Kina som nasjon og stormakt, og overgangen til en helt ny samfunnsordning, men også avslutningen på en storstilt misjonsvirksomhet i Midtens rike, en virksomhet som hadde krevd mange martyrer, både hvite og gule. Blant disse martyrer var som kjent også norske misjonærer.

Hvordan stod så reformasjonskirkenes kristne i Kina ved Maos maktovertagelse? På to måter stod de meget svakere enn de katolske kristne. De hadde før det første langt dårligere tilslutning enn katolikkenes. Det var mer enn dobbelt så mange katolikker som protestanter i Kina i 1949. De reformasjonskristnes annen svakhet var den at de var splittet.

Som nevnt regner man bare med ca. 100 protestantiske kristne i Kina drøye 100 før Maos maktovertagelse. I 1864 arbeidet 20 protestantiske misjonsselskaper i Kina, med en stab på 189 misjonærer. Den mannen som skulle bringe tallet på Kina-misjonærer opp til de store høyder var den engelske legen og glødende evangelisten *Hudson Taylor*. Han grunnla i 1865 Kina innlandsmisjon. 30 år senere hadde CIM 631 misjonærer og i 1936 nesten halvannet tusen misjonærer. CIM var en interkonfesjonell, såkalt «trosmisjon». Især i de første årene prøvde CIM folk å tilpasse seg kinesisk levevis. Men ellers var deres misjonsmetode utpreget evangeliserende, uten særlig vekt på utdanning av kineserne. Resultatene var ganske beskjedne, ca. 80 000 kristne da den annen verdenskrig brøt ut.

Tallet på protestantiske misjonærer steg meget sterkt etter 1860 og var i 1890-årene oppe i ca. 1 500. Tallet på protestantiske selskaper og misjonærer som arbeidet i Kina vokste relativt sterkere enn tallet på kinesiske kristne. Noen eksempler vil vise noe av svakheten ved de splittede protestantiske krefter og de kinesiske kristnes uselvstendighet. Ved en konferanse i Shanghai i 1877 var 126 (andre oppgir 152) misjonærer tilstede og en kinesisk prest, som ikke hadde stemmerett. Kina hadde da ca. 6 000 protestantiske kristne. De 445 misjonærene som deltok i en konferanse i Kina i 1890 kom fra 36 selskaper. (Dette var før Norge kom inn i bildet!) I 1907 ble det holdt en konferanse der 1 186 misjonærer deltok. De representerte 63 forskjellige selskaper og en rekke ulike kirkesamfunn.

Noen misjonærer skjønnte bedre enn andre hvor galt det var at

misjonens folk reiste rundt med militær eskorte, og ønsket å overlate mer av ansvaret til de kinesiske kristne. En av disse forstandige var den belgiske munken Vincent Lebbe, som kom til Kina i 1902. Hans løsen var identifikasjon.

Mange forstod også at samarbeid måtte til. I 1920 dannet lutherske kirker (blant dem NMS, Svenska Kyrkans Mission og to amerikanske kirker) i Kina *Den kinesisk-lutherske kirke* eller «Rettferdiggjort av tro-kirken». Etter den annen verdenskrig sluttet Norsk Luthersk Misjonssambands og den Evangelisk Lutherske Frikirkes misjon seg til denne kirken. Kirken hadde da ca. 110 000 medlemmer.

De store vestprotestantiske kirkene i Kina dannet i 1922 «*Kristi Kirke i Kina*». Man regner med at det på denne tiden var ca. 400 000 protestantiske kristne i Kina. I samme år ble National Christian Council of China også opprettet, noe bl.a. John R. Mott hadde arbeidet energisk for. Ved opprettelsen deltok 486 misjonærer og 664 kinesiske delegater. Mott virket forresten også til beste for kinesiske KFUM-avdelinger. Også disse var av stor positiv verdi.

Tallet på protestantiske Kina-misjonærer var høyest i 1925. Noen oppgir tallet til 8 518, andre til 8 152. Etter 1926 kunne misjonærene ikke lenger regne med beskyttelse av kinesiske militære. Og i 1927 ble fem åttendedeler av misjonærene trukket tilbake fra Kinas innland. I 1949 var tallet på protestantiske misjonærer nede i 4 062, under halvparten av tallet fra 1925.

Krigen med Japan hadde påført kirken tap, men hadde også gitt den store muligheter. Vi regner med ca. 1,4 millioner protestantiske kristne i Kina i 1949. Disse hadde til rådighet 13 universiteter, 240 middelskoler, 322 sykehus og poliklinikker, 15 teologiske seminarer, 30 bibelskoler etc.

Norsk misjon i Kina

De to første norske Kina-misjonærer reiste ut i 1884. Det var Sofie Reuter og Anna Jacobsen som ble sendt ut av Kina innland misjonen (China Inland Mission). I 1889, etter at Hudson Taylor hadde besøkt Norge, ble det interkonfesjonelle selskap *Den norske Kinamisjon* (Evangelisk Orientmisjon) stiftet og samme år kom selskaps første (kvinnelige) misjonær til Kina.

Men det ble ikke dimensjoner over norsk misjonsarbeid i Kina før Det norske lutherske Kinamisjonsforbundet (Misjonssambandet) ble grunnlagt i 1891. Det Norske Misjonsselskap sendte sine første misjonærer til Kina i 1902 og bygget siden opp et stort arbeid der.

Senere kom Den Evangelisk-lutherske Frikirkes misjon i Kina (fra 1916), Den nordiske kristne Buddhistmisjon (fra 1922), Den norske Misjonsallianse (fra 1910), Den norsk Misjonsforbund (fra 1900) og Pinsevennesens ytre misjon (fra 1916). De siste pålitelige statistikker forteller at det ved utbruddet av den 2. verdenskrig var et hundre og noen og tredve kinesiske menigheter som var grunnlagt av norske misjonærer og at disse omfattet over 16 000 kristne. Det er likevel et beskjedent tall etter så mange års virke med så stor misjonærstab. Den første kinesiske presten på de norske feltene ble ordinert i 1914.

I 1948 arbeidet 8 norske misjonsorganisasjoner i Kina, som da var vår største misjonsmark. Av de 749 norske misjonærene dengang var 235 plassert i Midtens rike. Blant disse var også misjonærer fra Frelsesarmeen og Metodistkirken.

I neste nummer av NOTM følger en artikkel om Den kristne kirke i Kina etter Mao 1949. Artikkelen blir avsluttet med en utførlig litteraturliste.